

УДК 316.6 : 159.922.8

[https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.17\(62\).01](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.17(62).01)

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ВИЯВУ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТІСТЮ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Леся Вольнова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психосоматики та психологічної реабілітації
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9
volnova1979@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-9647-8214>

Вікторія Щербій

студентка факультету психології
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9
scherbiyka02@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7743-9415>

Анотація

Мета. Статтю присвячено теоретичному аналізу впливу пандемії на вияв агресивної поведінки та емпіричному дослідженню її гендерних відмінностей в особистостях юнацького віку. *Методи дослідження:* теоретичні (аналіз та узагальнення результатів психологічних досліджень); емпіричні (тестування з метою вивчення схильності до агресивної поведінки та виявлення домінуючих стратегій захисту й подолання в стресових ситуаціях). *Результати.* Визначено гендерні відмінності вияву агресивної поведінки в юнацькому віці. Констатовано, що загалом від 25% до 29% юнаків та юнок готові демонструвати на високому рівні різні варіанти агресивної поведінки. Водночас юнаки частіше виявляють фізичну агресію та ворожість, а дівчата – гнівливість та ворожість. Частина молодих людей (25,02%) у мінливому світі періоду пандемії як стратегію психологічного захисту використовують слабку регуляцію емоцій (серед юнок відсоток більший на 7,47%, ніж у хлопців) та надмірне уникнення будь-яких тривог, конфронтації задля забезпечення внутрішньої рівноваги (тут, навпаки, на 6,95% більше юнаків, аніж дівчат). *Висновки.* Встановлено, що суттєвою ознакою агресивної поведінки особистості є досягнення власних цілей, серед яких і пом'якшення наслідків карантинних обмежень. Молодь, прагнучи подолати стрес, розгубленість, страх, частіше звертається за допомогою до примітивних захисних механізмів психіки, зокрема й агресії. Констатовано, що примусове обмеження пересування для юнацтва є причиною: внутрішньоособистісного конфлікту (молоді немає, де зняти психологічну напругу); розвитку відчуття обмеження повноважень і втрати контролю над своєю долею; зниження почуттів спорідненості з іншими, самоефективності та автономії тощо. Наслідком цього у юнаків і юнок є загострення, як депресивних станів, так і станів роздратування, гніву, агресії. Вчені доводять, що з початком пандемії молоді люди почали зауважувати в себе невластиве їм почуття агресії. Юнаки реагують здебільшого злістю та фізичною агресією, агресивно спілкуються он-лайн та спонукають до насильства через інтернет. Молоді дівчата свою тривогу частіше компенсують через аутоагресію; кіберагресія виявляється через написання ворожих коментарів. Високий

рівень згуртованості та адаптивності сім'ї діє як стримувальний чинники агресії здебільшого лише щодо дівчат.

Ключові слова: агресивна поведінка, особистість юнацького віку, гендерні відмінності, механізми психологічного захисту, дезадаптивні копінг-стратегії.

Вступ

Попри тривалу історію вивчення феноменів агресії й агресивності підходи та погляди вчених щодо цих питань залишаються актуальними й зараз, особливо в умовах пандемії COVID-19. Як правило, поняттям «агресивна поведінка» (синонім агресії) позначають різноманітні дії, які порушують фізичну чи психічну недоторканність іншої особи, завдають їй певної шкоди, перешкоджають здійсненню її намірів, протистоять її інтересам (Buss, 1961; Фурманов, 2014: 5 та ін.). Суттєвою ознакою такої поведінки в умовах пандемії є досягнення власних цілей. Зокрема, під тотальним впливом «корони» на психічне здоров'я населення здебільшого шукає шляхи подолання наслідків соціального дистанціювання та карантинних обмежень, як-от, зростання загальної тривожності та емоційного неблагополуччя, поширення емоційного стресу та підвищення ризику психічних розладів тощо. Способом посилити почуття безпеки і власної сили, відчуття контролю на своїм життям стає активізація низки механізмів психологічного захисту, в тому числі й найпростіших, як-от, раціоналізації задля розвитку почуття суб'єктивного контролю над ситуацією, що склалася, витіснення з метою «видалення» зі свідомості неприйнятної змісту травмивної ситуації тощо, а також почала зростати роль агресивної поведінки як адаптаційного механізму психічної саморегуляції, особливо це стосується молоді.

З огляду на вищезазначене **метою** дослідження стало: з'ясувати гендерні відмінності вияву агресивної поведінки особистістю юнацького віку в умовах пандемії. **Завдання** дослідження: 1) теоретично проаналізувати підходи вітчизняних і зарубіжних вчених щодо гендерних особливостей вияву агресивної поведінки в умовах пандемії; 2) обґрунтувати методіку та проаналізувати результати вивчення гендерних відмінностей агресивної поведінки юнаків та юнок в умовах пандемії.

Зазначимо, що психологічний розвиток молодих людей як на міжособистісному, так і на внутрішньоособистому рівнях відбувається нерівномірно й суперечливо. Питання власної компетентності, спрямованості на майбутнє актуалізуються поряд із проблемами із самооцінкою, підвищеною тривожністю, психосоматичними проявами. Юна особистість усе частіше задумується про рівень власної відповідальності, завершення сепарації від батьків порушує питання самостійно функціонування. Юнацтво прагне налагоджувати стосунки з представниками протилежної статі, значущими дорослими, включатися в групові процеси, «приміряти» на себе нові соціальні ролі тощо. Усі ці завдання перекреслюються, трансформуються чи нівелюються під впливом карантинних обмежень. Психологічні дослідження підтверджують: молоді люди, прагнучи подолати стрес, розгубленість, страх, починають частіше звертатися за допомогою до примітивних захисних механізмів психіки, у яких афект і збудження переважають над пізнанням і розумінням (ЮНІСЕФ, 2021; Deeker, 2022; Reid, et al., 2021). Усе це призводить до демонстрації агресивної поведінки, тобто вибору дії за принципом «Найкращий захист – це напад!».

Б.П. Лазоренко, вивчаючи питання зростання агресії під час карантину COVID-19, констатує, що примусове обмеження пересування може стати причиною внутрішньоособистісного конфлікту (між розумінням необхідності знизити ризику

інфікування та переконаністю в тому, що саме мобільність – умова виживання). Наслідком цього є загострення й поглиблення як депресивних станів, так і станів роздратування, гніву, агресії (Досвід переживання, 2020: 57).

Д. Кіллгор зі співробітниками (США) з'ясували, що тривала соціальна ізоляція та суворі обмеження на поїздки, відпочинок (молоді немає, де зняти психологічну напругу) спричинили у юнаків і юнок зниження почуттів спорідненості з іншими, самоефективності та автономії, які дуже важливі для особистості, котра дорослішає (Killgore, Cloonan, Taylor, Anlap & Dailey, 2021). Дослідження, проведені серед студентів-бакалаврів на південному заході США, засвідчили, що молодь у відповідь на стресовий стан, зумовлений пандемією, значно частіше в порівнянні з дорослим населенням виявляє дезадаптивні стратегії подолання, зокрема, й тому, що вони відчувають менше мають повноважень і менше можуть контролювати свою долю в таких умовах (Munsell, O'Malley & Mackey, 2020: 101,106).

Також, оскільки пандемія діє через різні стресові чинники на людей із різними гендерними ролями, вчені констатують відмінності у її впливі на психічне здоров'я осіб різної статі. З погляду теорії ролей різниця в показниках агресії може бути пояснена різними якостями, які типово приписують чоловікам та жінкам (Ябченко, 2021). Так, дослідницькою командою зі Львова в межах реалізації проєкту «Як живе молодь України під час COVID-19?» було констатовано, що понад 40% молоді почали зауважувати в себе невласне їм почуття агресії (до кількох разів на тиждень). Окрім того, на такий стан молоді жінки вказували дещо частіше (на 9%), аніж молоді чоловіки (Як живе молодь..., 2020: 69).

Дані дослідників із Німеччини свідчать, що чоловіки, якщо порівняти з жінками, можуть реагувати більшою злістю та фізичною агресією на стрес, спричинений пандемією (Abreu, Koebach, Díaz, Carleial et al., 2021). А група вчених з Університету Південної Флориди (США) зауважують, що молоді дівчата свою тривогу частіше компенсують через аутоагресію, наприклад, самопошкодження, у той час як хлопці здебільшого виявляють гнів і зовнішню агресивну поведінку (Reid, Chenneville, Gardy & Baglivio, 2021).

З розповсюдженням COVID-19 активізувалась і проблема кіберагресії. Згідно зі статистичними даними української дослідниці Л.А. Найдьонової щодо кіберризиків, то практично за рік пандемії (2020-2021) серед юнаків частка фактів спонукання до насильства (агресії та підбурювання нетерпимого ставлення до інших) збільшилася приблизно втричі (14%); підштовхування до самоушкодження (суїцидальні ігри) зросла вдвічі (12%) (Найдьонова, 2021: 3).

Окрім того, вчені Китаю прийшли до висновку, що страхи, спричинені COVID-19, призвели до зростання різних варіантів агресивної поведінки в інтернеті серед школярів: у хлопців у формі агресивного онлайн-спілкування зі знайомими, а в дівчат у формі написання ворожих коментарів (частота таких виявів є пропорційною до рівня анонімності ресурсу). При цьому високий рівень згуртованості та адаптивності сім'ї працює як стримувальний чинники агресії здебільшого лише щодо дівчат (Ye et al., 2021). Тобто негативні афективні стани призвели до посилення агресії, вияви якої мають помітну гендерну специфіку.

Методи дослідження

Експериментальне дослідження було нами проведено на базі університету (м. Київ) та коледжу (м. Новий Розділ). В експерименті взяло участь 60 студентів (24 хлопці та 36 дівчат) віком від 17 до 22 років. Діагностичні методики проводилися на основі гугл-форми. Аналіз отриманих результатів здійснювався за допомогою кількісного та якісного психологічного

аналізу відповідей респондентів.

Вивчення агресивної поведінки юнаків і дівчат відбувалося за допомогою комплексу методів, орієнтованих на: вивчення схильності до агресивної поведінки («Опитувальника ВРАQ» (Buss-Perry Aggression Questionnaire), розробленого А. Бассом та М. Перрі в адаптації С.М. Єніколопова і М.П. Цибульського); дослідження домінуючих стилів/стратегій захисту й подолання в стресових ситуаціях (опитувальник «Копінг-поведінка в стресових ситуаціях» Д.Ф. Ендлер, Д.А. Джеймс, С. Норман, М.І. Паркер, адаптований Т.А. Крюковою).

Результати та дискусії

Вивчення схильності особистості юнацького віку до агресивної поведінки було здійснено за *опитувальником ВРАQ*. Отримані кількісні показники показано на рис 1.

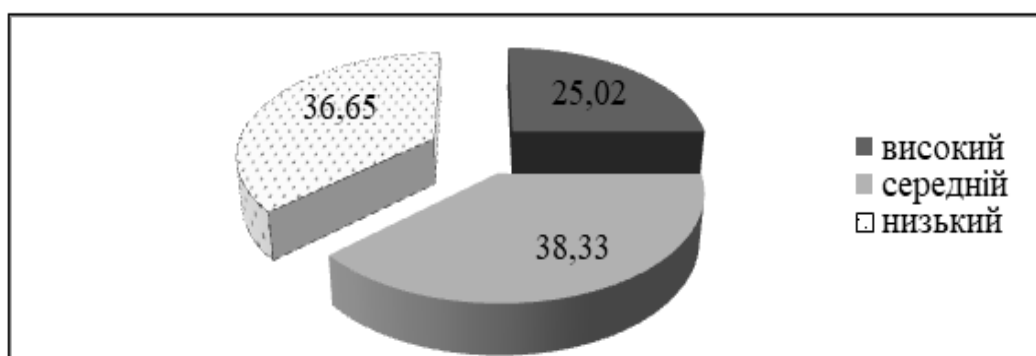

Рис. 1. Рівень схильності до агресивної поведінки, %

З рис. 1 видно, що переважаючим є середній рівень – 38,33% (23 особи). Це означає, що досліджувані іноді схильні використовувати агресивну поведінку як механізм захисту. Водночас у 36,65% (22 особи) така схильність виражена в незначній мірі. Разом із тим усе ж у 25,02% – 15 юнаків і дівчат вказали твердження, які свідчать, що вони готові в тому чи іншому варіанті вибирати агресивну поведінку як спосіб оборони (їм важко стримувати роздратування, буває, що погрожують іншим, втрачають самовладання й готові застосувати фізичну силу тощо).

Також ми проаналізували не лише загальні показники, але й окремі варіанти вияву агресивної поведінки в юнаків і юнок (табл.1).

Таблиця 1

Рівень схильності до різних варіантів агресивної поведінки

n=60

Рівні	Представники статі	Високий		Середній		Низький	
		%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
Фізична агресія	юнки, n=36	0	0	11,11	4	88,89	32
	юнаки, n=24	20,83	5	24,96	6	54,18	13
Гнівливість	юнки, n=36	27,74	10	36,13	13	36,13	13
	юнаки, n=24	29,16	7	33,35	8	37,51	9
Ворожість	юнки, n=36	27,74	10	49,98	18	22,28	8
	юнаки, n=24	25,02	6	37,49	9	37,49	9

Було констатовано, що дівчата не вибрали варіантів відповіді про прямий вияв фізичної агресії (0%), тоді як серед юнаків агресивні дії допускають понад 20% (5 осіб); досліджувані обох статей констатували, що часто не можуть стримати свої емоційні реакції та гнів, окрім того, дівчата частіше (на 15,21%), ніж хлопці відчувають, що життя та оточуючі люди часто до них несправедливі та фіксують вороже ставлення до себе. Однак у юнаків була виявлена вища частка високого рівня схильності до агресії – 25,00% (6 осіб), тоді як у юнок – 18,49% (6 осіб). Така різниця в показниках, вважаємо, може пояснюватися тим, що суспільство допускає для чоловіків у надзвичайній ситуації, якою може вважатися й пандемія, прямі форми негативної реакції, як-от, бійки, погрози, нестриману поведінку. Від дівчат очікують більшої врівноваженості, однак соціальна ізоляція й обмеження прямих контактів і в них збільшує напругу, яка виражається в упередженому ставленні до оточуючих («здається, що з мене глузують, використовують мене, пліткують про мене» тощо).

Якщо проаналізувати результати дослідження *домінуючого виду копіngu в стресових ситуаціях*, то вони наочно презентовані на рис.2 та в табл. 2.

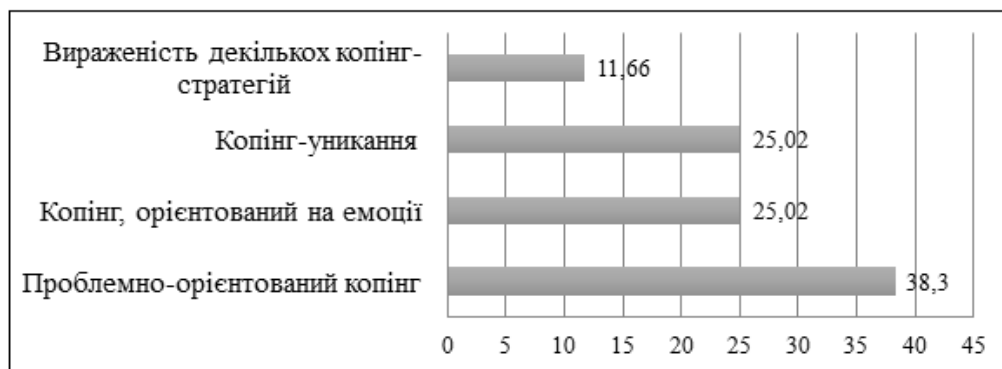

Рис. 2. Копінг-стратегії, характерні для особистості юнацького віку

Нами було констатовано, що 38,30% (23 особи) використовують копінг, орієнтований на завдання, а точніше прагнуть брати на себе відповідальність за управління складними чи стресовими ситуаціями. Для особистості, яка дорослішає, – це цінні навички, адже це свідчить про те, що юнаки і юнки змогли використати протиепідемічні обмеження як поле для особистісного росту (визначення пріоритетів, доведення того, що вони щось можуть, отримання досвіду виходу з нової ситуації).

Таблиця 2

Домінуючі стратегії психологічного захисту

n=60

Показники	Юнки, n=36		Юнаки, n=24		Загалом, n=60	
	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть
Орієнтація на завдання	38,90	14	37,50	9	38,30	23
Орієнтація на емоції	27,77	10	20,83	5	25,02	15
Уникання	22,22	8	29,17	7	25,02	15
Вияв декількох копінг-стратегій	11,11	4	12,50	3	11,66	7

Водночас 25,02% (15 осіб) розуміють, що в ситуації «карантинної» непередбачуваності життя та зниження відчуття безпеки, повністю піддалися емоціям, стали менш рішучими, хвилюються за кожен крок, частіше дратуються тощо. Серед юнок відсоток більший (на 6,94%), ніж у хлопців. Зазначені дані перегукуються з показниками, отриманими за попередньою методикою щодо частоти використання дівчатами гнівливості як форми психологічного захисту.

Ще 25,02% (15 осіб) намагаються уникнути переживань, пов'язаних із втручанням коронавірусу у їхнє життя (юнаків на 7% менше, ніж дівчат). У цьому аспекті юнки частіше вибирали саме особисте відволікання, як-от, компенсаторне переїдання, сон, занурення в соціальні мережі тощо, а хлопці – соціальне (як-от, іду «в гості до друга», «в люди»). Серед досліджуваних, у яких були виявлені декілька копінг-стратегій, лише в 3,33% (2 опитуваних), – це конструктивне поєднання, а саме зорієнтованість на вирішення завдань та контроль емоцій. Кількісні дані хлопців і дівчат однакові (по 1 особі).

Отримані нами результати не засвідчили критичних показників за жодною із методик. Водночас ми підтвердити припущення про те, що в умовах стресових ситуацій та тривалої фрустрації, зумовлених пандемією (обмеження пересування, соціальна ізоляція, домінування спілкування в он-лайн тощо), вияв примітивних захисних механізмів активізується, зокрема, це стосується й агресивної поведінки. Констатовано, що загалом від 25 до 29% юнаків та юнок здатні демонструвати на високому рівні різні варіанти агресивної поведінки. Водночас юнаками частіше виявляється фізична агресія та ворожість, а дівчатами – гнівливість і ворожість. Вивчення домінуючих стратегій психологічного захисту підтвердило, що для частини молодих людей (25,02%) у мінливому світі періоду пандемії притаманним є поєднання слабкої регуляції емоцій (серед юнок відсоток більший на 7,47%, ніж у хлопців) та надмірне уникнення будь-яких тривог, конфронтації задля забезпечення внутрішньої рівноваги (тут, навпаки, на 6,95% більше юнаків, аніж дівчат).

Висновки

Агресивна поведінка, як захисний механізм психіки, спрямована проти зовнішніх або внутрішніх чинників, які спричиняють почуття загрози (потенційної чи реальної). В умовах пандемії відбувається зростання емоційного стресу, тривожності, а тривала соціальна ізоляція збільшує частоту агресивних виявів як серед дівчат (зокрема, через аутоагресію), так і серед юнаків (здебільшого у формі фізичної та віртуальної агресії).

Здійснене емпіричне дослідження підтвердило, що юнаки і юнки в умовах пандемії частіше (в порівнянні з подібними дослідженнями) готові виявити агресивну поведінку як самозахист (майже 25%); окрім того, дівчата здебільшого виявляють гнівливість та ворожість, а хлопці фізичну агресію та гнівливість. Попри домінування проблемно-орієнтованого копінгу (38,30%), дівчата і хлопці часто використовують копінг-уникнення (22,22% та 29,17% відповідно) та не готові опановувати емоції в ситуації тривалої напруги, соціальної ізоляції (27,77% та 29,17% відповідно).

Попри те, що наразі ситуація з поширенням COVID-19 в Україні певною мірою стабілізувалася, ми вважаємо, що порушена тема не втратила свою актуальність. Адже зараз не менш сильний стресовий вплив на молодь здійснює введення військового стану. Тому, можна зробити припущення, що буде зростати рівень фрустрації серед населення, а її наслідки – порушення автономії (через загальні обмеження на подорожі і пересування загалом), зниження самоефективності (через неможливість нормально займатися трудовою діяльністю

та навчатися) та втрата спорідненості (через вимушену соціальну ізоляцію та самотність) знову можуть виявитися через збільшення показників агресії.

З огляду на вище означене серед *перспектив подальших досліджень* вбачаємо два напрями: з'ясування впливу різних середовищних чинників на поведінку особистості, а також обґрунтування психотехнологій посилення психологічної стійкості юнацтва у стресових умовах.

Література

1. Слюсаревський, М.М., Найдюнова, Л.А., & Вознесенська, О.Л. (2020). Досвід переживання пандемії Covid-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка. *Матеріали онлайн-семінарів (23 квітня 2020 року) «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії Covid-19 і карантину» (15 травня 2020 року)*. Вознесенська, О.Л. (Ред.). Київ : ІСПП НАПН України. Режим доступу: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/dosvid_onl-sem_23-04-20_and_15-05-20_ncov19.pdf
2. Найдюнова, Л.А. (2021). Цифрові ризики в умовах дистанційної освіти в часи пандемії. *Наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним впливам на особистість в умовах сучасних викликів» (8 квітня 2021 р.)*. Вісник Національної академії педагогічних наук України. Вип. 3(1). 1–3. Режим доступу: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-13-3>
3. Фурманов, И.А., Медведская, Е.И., Пархомович, В.Б., Аксютин, И.В., Аладьин, А.А., Даниленко, А.В., ... Чжэньлань, В. (2014). *Психологические проблемы агрессии в социальных отношениях* (Монография). Брест : БрГУ.
4. ЮНІСЕФ: Негативний вплив COVID-19 на психічне здоров'я дітей та молоді – це лише вершина айсберга.. *Unicef for every child. Ukraine (11 Жовтень, 2021)*. Режим доступу: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/impact-covid-19-poor-mental-health-children-and-young-people-tip-iceberg>
5. Ябченко, М. (2021). Парадокс маскулінності: вразливість чоловіків під час пандемії. *Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (9 квітня 2021)*. Україна. Режим доступу: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles/2021/masculinity-paradox-vulnerabilities-of-men-during-pandemic.html>
6. Як живе молодь України під час COVID-19? Соціологічне дослідження. *UNDP Ukraine. 2022. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (18 листопада 2020 р.)* Режим доступу: <https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/covid%20impact/youth-COVID-19.pdf>
7. Abreu, L., Koebach, A., Díaz, O., Carleial, S., Hoeffler, A., Stojetz, W. ... Brück, T. (2021). Life with corona: increased gender differences in aggression and depression symptoms due to the COVID-19 Pandemic burden in Germany. *Frontiers in Psychology (27 July, 2021)*. Retrieved from <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.689396>
8. Buss, A.H. (1961). *The psychology of aggression*. New York: John Wiley & Sons Inc. Retrieved from <https://doi.org/10.1037/11160-000>
9. Deeker, W. (2022). The Covid generation: the effects of the pandemic on youth mental health. *HORIZON. The EU Research & Innovation Magazine (20 January, 2022)*. Retrieved from

<https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/horizon-magazine/covid-generation-effects-pandemic-youth-mental-health>

10. Killgore, D.S.W., Cloonan, S.A., Taylor, E.C., Anlap, I., & Dailey, N.S. (2021). Increasing aggression during the COVID-19 lockdowns. *Journal of Affective Disorders Reports*, 5, 100–163. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jadr.2021.100163>
11. Munsell, S.E., O'Malley, L., & Mackey, C. (2020). Coping with COVID. *Educational Research: Theory and Practice*, 31(3), 101–109. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1274340.pdf>
12. Reid, J.A., Chenneville, T., Gardy, S.M., & Baglivio, M.T. (2021). An exploratory study of COVID-19's impact on psychological distress and antisocial behavior among justice-involved youth. *Crime & Delinquency* (11 November, 2021). Retrieved from <https://doi.org/10.1177%2F001112872111054729>
13. Ye, B., Zeng, Y., Im, H., Liu, M., Wang, X., & Yang, Q. (2021). The relationship between fear of COVID-19 and online aggressive behavior: a moderated mediation model. *Frontiers in Psychology*, 12, 589–615. Retrieved from <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.589615>

References

1. Sliusarevskyi, M.M., Naidonova, L.A., & Voznesenska, O.L. (2020). Dosvid perezhivannia pandemii Covid-19: dystantsiini psykholohichni doslidzhennia, dystantsiina psykholohichna pidtrymka [Covid-19 pandemic experience: remote psychological research, remote psychological support]. *Materialy onlain-seminariv (23 kvitnia 2020 roku) «Dosvid karantynu: dystantsiina psykholohichna dopomoha i pidtrymka» ta «Dystantsiini psykholohichni doslidzhennia v umovakh pandemii Covid-19 i karantynu» (15 travnia 2020 roku)*. – *Proceedings of the online seminars (April 23, 2020) “Experience of quarantine: remote psychological assistance and support” and (May 15, 2020) “Remote psychological research in the context of the Covid-19 pandemic and quarantine”*. Voznesenska, O. L. (Ed.). Kyiv : ISPP NAPS of Ukraine. Retrieved from https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/dosvid_onl-sem_23-04-20_and_15-05-20_ncov19.pdf [in Ukrainian].
2. Naidonova, L.A. (2021). Tsyfrovi ryzyky v umovakh dystantsiinoi osvity v chasy pandemii [Digital risks in the conditions of distance education during the pandemic]. *Naukova dopovid na metodolohichnomu seminaru NAPN Ukrainy «Aktualni problemy psykholohichnoi protyidii nehatyvnyim informatsiinym vplyvam na osobystist v umovakh suchasnykh vyklykiv» (8 kvitnia 2021 r.)*. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Scientific report at the methodological seminar of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine “Actual problems of psychological counteraction to negative informational influences on personality in modern challenges” (April 8, 2021)*. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 3(1), pp.1–3. Retrieved from <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-13-3> [in Ukrainian].
3. Furmanov, I.A., Medvedskaja, E.I., Parhomovich, V.B., Aksjuchic, I.V., Aladin, A.A., Danilenko, A.B., ... Chzhjenlan, V. (2014). *Psihologicheskie problemy agressii v socialnyh otnoshenijah [Psychological problems of aggression in social relations]*. Brest : BrGU [in Russian].
4. IuNISEF: Nehatyvnyi vplyv COVID-19 na psyklichne zdorovia ditei ta molodi – tse lyshe vershyna aisberha. [UNICEF: The negative impact of COVID-19 on the mental health of children and young people is just the tip of the iceberg. (October 11, 2021)]. *Unicef for every child*.

- Ukraine. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/impact-covid-19-poor-mental-health-children-and-young-people-tip-iceberg> [in Ukrainian].
5. Iabchenko, M. (2021). Paradoks maskulinnosti: vrazlyvist cholovikiv pid chas pandemii. [The paradox of masculinity: the vulnerability of men during a pandemic. (April 9, 2021)]. *Prohrama rozvytku Orhanizatsii Obiednanykh Natsii. Ukraina – United Nations Development Program. Ukraine*. Retrieved from <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles/2021/masculinity-paradox-vulnerabilities-of-men-during-pandemic.html> [in Ukrainian].
 6. Iak zhyve molod Ukrainy pid chas COVID-19? Sotsiologichne doslidzhennia. 18 lyst. 2020 r. [How do the youth of Ukraine live during COVID-19? Sociological research.]. UNDP Ukraine. 2022. *Prohrama rozvytku Orhanizatsii Obiednanykh Natsii – UNDP Ukraine. 2022. United Nations Development Program*. Retrieved from <https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/covid%20impact/youth-COVID-19.pdf> [in Ukrainian].
 7. Abreu, L., Koebach, A., Díaz, O., Carleial, S., Hoeffler, A., Stojetz, W. ... Brücker, T. (2021). Life with corona: increased gender differences in aggression and depression symptoms due to the COVID-19 Pandemic burden in Germany. *Frontiers in Psychology* (27 July, 2021). Retrieved from <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.689396>
 8. Buss, A.H. (1961). *The psychology of aggression*. New York : John Wiley & Sons Inc. Retrieved from <https://doi.org/10.1037/11160-000>
 9. Deeker, W. (2022). The Covid generation: the effects of the pandemic on youth mental health. *HORIZON. The EU Research & Innovation Magazine*, (20 January 2022). Retrieved from <https://ec.europa.eu/research-and-innovation/en/horizon-magazine/covid-generation-effects-pandemic-youth-mental-health>
 10. Killgore, D.S.W., Cloonan, S.A., Taylor, E.C., Anlap, I., & Dailey, N.S. (2021). Increasing aggression during the COVID-19 lockdowns. *Journal of Affective Disorders Reports*, 5, 100–163. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jadr.2021.100163>
 11. Munsell, S.E., O'Malley, L. & Mackey, C. (2020). Coping with COVID. *Educational Research: Theory and Practice*, 31(3), 101–109. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1274340.pdf>
 12. Reid, J.A., Chenneville, T., Gardy, S.M., & Baglivio, M.T. (2021). An exploratory study of COVID-19's impact on psychological distress and antisocial behavior among justice-involved youth. *Crime & Delinquency*, (11 November, 2021). Retrieved from <https://doi.org/10.1177%2F00111287211054729>
 13. Ye, B., Zeng, Y., Im, H., Liu, M., Wang, X., & Yang, Q. (2021). The relationship between fear of COVID-19 and online aggressive behavior: a moderated mediation model. *Frontiers in Psychology*, 12, 589–615. Retrieved from <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.589615>

GENDER PECULIARITIES OF THE AGGRESSIVE BEHAVIOR MANIFESTATION BY ADOLESCENTS IN A PANDEMIC

Lesia Volnova

PhD in Pedagogy, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Psychosomatics and Psychological Rehabilitation

National Pedagogical Dragomanov University

9, Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine, 01601

volnova1979@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-9647-8214>

Victoria Shcherbiy

Student of the Faculty of Psychology

National Pedagogical Dragomanov University

9, Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine, 01601

scherbiyka02@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7743-9415>

Abstract

Objective. The article considers the theoretical analysis of pandemic impact on the aggressive behavior manifestation and empirical research into its gender differences in adolescents. *Research methods:* theoretical (the results of psychological research analysis and generalization); empirical (testing – to study the propensity for aggressive behavior and identify dominant strategies for protection and coping in stressful situations). *Results.* Gender peculiarities of the aggressive behavior manifestation were installed. It is stated that generally from 25 to 29 % of boys and girls are ready to demonstrate different versions of aggressive behavior at a high level. At the same time boys are more likely to show physical aggression, girls are more inclined to get angry. In the changing world of the pandemic period some part of young people (25,02%) use weak regulation of emotions (the percentage is 7,47 %, higher in girls than in boys) and excessive avoidance of any anxieties and confrontation to ensure internal balance (the percentage is 6,95 % higher in boys than in girls) as the strategy of psychological defense. *Conclusions.* It has been defined that an essential feature of aggressive behavior of the individual is to achieve their own goals, including mitigation of quarantine restrictions. Striving to overcome stress, confusion, fear, more and more often adolescents apply primitive defense mechanisms of the psyche in general, and aggression in particular. It is stated that forced restriction of the movement for the youth has become the reason for intrapersonal conflict (young people have nowhere to relieve psychological stress); developing a sense of limitation of their authority and loss of control over their destiny; reduction of feeling of kinship with others (fitting in), self-efficiency and autonomy, etc. It results in exacerbation of both depressive state and states of irritation, anger, aggression in boys and girls. Scientists prove that with the onset of the pandemic, young people began to notice a sense of aggression not typical for them before. Young men/boys mainly react with anger and physical aggression, frequent aggressive online communication and incitement to violence via the Internet. Young women/girls more often compensate for their anxiety through auto-aggression; cyber-aggression is manifested through writing hostile comments. High level of family cohesion and adaptability functions as a restraining factor of aggression only for girls. **Keywords:** aggressive behavior, adolescence, gender differences, mechanisms of psychological protection, maladaptive coping strategies.

Подано 06.04.2022

Рекомендовано до друку 20.04.2022